

Naisvankien sopeutumisesta yhteiskuntaan Venäjällä

Larisa Kangaspuro

Naisvankeus on tärkeä tutkimusaihe, jotta ymmärrettäisiin, mitä kaikkea vankeudesta naisille seuraa ja mitkä toimintatavat ja käytännöt heitä ajavat uusintarikollisuuteen (Rodermond et al. 2022). Tämän esseen tarkoituksena on analysoida toimenpiteitä, joita Venäjällä tehdään naisvankien resosialisaation eli yhteiskuntaan integroitumisen helpottamiseksi, ja pohtia tämän prosessin vaikeuksia. Tarkastelen asiaa maailmanlaajuisena ongelmana keskittyen erityisesti Venäjältä saatuihin kokemuksiin.

Esseen pohjana on käytetty lähteitä akateemisista julkaisuista aina oikeustoimia käsitteleviin teksteihin sekä Venäjän rangaistusten täytäntöönpanohallinnon (FSIN) tilastoihin. Esseen yleiset johtopäätökset perustuvat osaltaan Venäjän hallinnon kehittämiskeskuksen (TsPUR) laatimaan selontekoon *Rikokset ja rangaistukset: mitä tehdä Venäjän vankiloille?*, joka on julkaistu Venäjän kansalaisfoorumissa (OGF) ja Kansalaisaloitteiden komitean (KGI) nettisivuilla (Šepeleva 2019). Selonteon laatimisen tukena on käytetty Moskovan talouskorkeakoulun oikeustieteellisen tiedekunnan sekä Pietarin Eurooppalaisen yliopiston alla toimivan oikeudenkäytön kysymyksiä tutkivan instituutin asiantuntijoiden kriminaalipolitiikkaa koskevia analyysejä. Aineisto on koottu yhteistyössä Venäjän federaation oikeusministeriön ja FSIN:n kanssa. Lisäksi esseessä tukeudutaan sosiologi Tatjana Dvornikovan (2019) kaksivuotiseen tutkimukseen, joka tarkastelee naisten sopeutumista yhteiskuntaan vankeusrangaistuksen jälkeen Venäjällä.

Venäjällä toteutettiin vuoden 2020 mennessä rikosseuraamusjärjestelmän uudistus, josta syntyi muutamia kiistattoman myönteisiä tuloksia. Esimerkiksi vankien määrä väheni huomattavasti, vaikka suuressa osassa maailmaa vankien määrä kasvaa. Arvioiden mukaan vankien määrä maailmanlaajuisesti oli vuonna 2000 8,7 miljoonaa, ja vuoden 2018 lopussa jopa 10,7 miljoonaa (Walmsley 2018). Samalla Keski- ja Itä-Euroopan sekä Baltian maiden vankien määrä näyttää olevan laskussa. Venäjän tilastoissa tämä näkyy selvästi. Maaliskuussa 2000 Venäjän vankiloissa oli yli miljoona vankia (1 073 200), kun taas helmikuun 2019 alussa vankeja oli enää 557 600. Viimeiset kymmenen vuotta luvut ovat laskeneet jatkuvasti, noin

32 000 hengellä vuodessa (Walmsley 2019). Viimeisten kolmen vuoden aikana on suljettu yhteensä 90 tutkintovankilaa (SIZO)¹ ja rangaistussiirtolaa.

Venäjän hallitus on hyväksynyt vuoteen 2030 kestäväen rikosseuraamusjärjestelmän kehittämisuunnitelman. Venäjän korkeimman oikeuden puheenjohtaja Vjatšeslav Lebedev kommentoi asiaa todeten: ”Venäjällä jatketaan rikoslain ja sen täytäntöönpanon inhimillistämiseen tähtäviä uudistuksia” (Kulikov 2022). Tavoitteena on helpottaa vankiloaloja ja poistaa liialliset kiellot. FSIN:n tilastojen mukaan 1.5.2022 Venäjällä oli 468 237 vankia (2 341 henkeä enemmän kuin 1.1.2022). Naisvankeja oli 39 120 (kasvua 541), joista 28 560 rangaistussiirtoloissa ja 10 560 tutkintovankiloissa. Naisten rangaistussiirtoloiden lomassa toimii 13 lastenkotia, joissa elää noin 332 lasta.² Väkilukuun suhteutettuna Venäjällä on kuitenkin kaksi ja puoli kertaa niin paljon vankeja kuin maailmassa keskimäärin, ja vankien suhteellinen lukumäärä on siellä maailman 20. suurin.

Naisten osuus vangeista on koko maailmassa verraten pieni (2–9 %). Naiset eivät lakia rikkoessaan tavallisesti turvaudu väkivaltaan, joten heidän tuomionsa ovat miesten tuomioita lyhyempiä (Kruttschnitt & Bijleveld 2015). Viimeisten 30 vuoden aikana naisvankien määrä on kuitenkin lisääntynyt huomattavasti nopeammin kuin miesvankien (Barberet 2014). Pelkästään vuosien 2000 ja 2014 välisenä aikana vankilassa olevien tyttöjen ja naisten määrä kasvoi koko maailmassa lähes 50 % (Walmsley 2015). Kasvu ei ollut tasaista, sillä naisvankien määrä vaihtelee voimakkaasti maasta toiseen ja myös eri maiden sisällä. Uusimmat tutkimukset osoittavat, että sukupuolten epätasa-arvon ja naisten vankilatuomioiden välinen yhteys määrytyy kansakunnan hyvinvoinnin tason mukaan (Boppre et al. 2021). Esimerkiksi kehittyneissä maissa sukupuolten epätasa-arvo lisää naisvankien lukumäärää, kun taas vähemmän kehittyneissä maissa käy päinvastoin.

Myös naisvankeja Venäjällä on paljon, ja nykyään noin 8,3 % kaikista vangeista on naisia. Taulukossa 1 esitetään muutokset naisvankien määrässä Venäjällä. Uusimmat saatavilla olevat tilastot ovat alimmalla rivillä. Taulukon luvut kertovat vankilassa olevien naisten määrän tietyssä ajankohtana vuodesta (tai keskimäärin tietyssä vuonna) sekä naisvankien osuuden prosentteina kaikkien vankien määrästä tuona ajankohtana. Jälkimmäisestä sarakkeesta nähdään naisvankien osuus suhteessa 100 000 asukasta kohden.

Vuosi	Naisvankien lukumäärä	Osuus kaikkien vankien lukumäärästä	Osuus koko väestöstä (100 000 asukasta kohden)
2002	53 683	5,8 %	37,0
2006	58 400	6,7 %	41,0
2010	67 900	8,1 %	47,6
2015	52 495	8,1 %	36,4
2020	40 026	8,1 %	27,7
2022	38 893	8,3 %	26,9

Taulukko 1. Muutokset naisvankien määrässä Venäjällä v. 2002–2022.

Naisvankien määrän vaihtelun takia yllä esiteltyt luvut kuvastavat kyllä kehityssuuntaa, mutta eivät kerro koko totuutta. Naisvankien osuus väestöstä lasketaan maan koko asukasluvun pohjalta. Kaikki maan asukaslukua koskevat kansalliset tiedot ovat arvioita. World Prison Briefin käyttämät arviot taas perustuvat virallisiin kansallisiin tietoihin sekä YK:n ja muiden kansainvälisesti tunnettujen järjestöjen tietoihin. Jos suhdeluku laskettaisiin huomioiden vain maan naisten asukasluku, olisi se tietenkin noin kaksi kertaa niin suuri kuin luku viimeisessä sarakkeessa (World Prison Brief Data. Russian Federation).

Pelkät rikosoikeudelliset seuraamukset eivät riitä estämään epätoivottuja ilmiöitä yhteiskunnassa eivätkä ankarat tuomiot riitä suojelemaan yhteiskuntaa rikollisilta. 'Ojentamisen' rinnalla käytetään yhä useammin käsitteitä 'resosialisaatio', 'sosiaalinen sopeutuminen' ja 'sosiaalinen kuntoutus'. Yleensä sosiaalisen integraation määritelmään kytkeytyvät käsitykset kunnioituksesta, monimuotoisuudesta, yhteisistä tavoitteista ja merkityksistä sekä lisäksi yhteisöön kuulumisen tunteesta. Resosialisaatio on merkitykseltään samankaltainen termi, jota käytetään usein tieteellisissä teksteissä. Yleisesti ottaen resosialisaatio tarkoittaa sellaisia toimenpiteitä ennen ja jälkeen rangaistuksen suorittamisen, jotka auttavat tuomittua vapautumisen jälkeen järjestämään elämänsä niin, ettei tämä sortuisi uusintarikoksiin. Vankilasta vapautumisen yhteydessä termiä resosialisaatio alkoivat psykologiassa käyttää yhdysvaltalaiset sosiaalipsykologit A. Kennedy ja D. Herber (1973). Se tarkoitti prosessia, jossa yksilö joutuu vankeusrangaistuksen jälkeen sopeutumaan sosiokulttuuriseen ympäristöön uudestaan sosiaalisaation puutteen vuoksi. Myöhemmin heidän johtopäätöksinsä on tehty tarkennuksia muun muassa rangaistuksen täytäntöönpanoon ja tuomittujen luokitteluun liittyvin perustein (Steiner et al. 2015; Graham 2016; Fahmy et al. 2021). Venäjällä tämän merkitys ymmärretään myös uusintarikoksien määrän vähenemisen ja siitä seuraavan kansalaisten jokapäiväisen turvallisuuden kasvamisen kannalta (Hamadišin 2011, Salahova & Mitina 2016, Gusarov 2018, Kosovski 2019).

Vaikka lakeja ja säädöksiä voidaan muuttaa poliittisilla päätöksillä, epämuodolliset säännöt, kuten yhteiskuntaan syvästi juurtuneet käyttäytymisnormit, eivät muutu yhtä nopeasti. Venäjän naisvangeilla on samoja ongelmia kuin naisvangeilla ympäri maailman. Vankilajärjestelmä, sen infrastruktuuri ja palvelujen saatavuus on suunniteltu etupäässä miesvangeille; naisten tarpeet huomioidaan heikommin. Sosiologi Colin Cardi (2012) kiinnittää huomiota siihen, miten naisten tekemä väkivalta käsitetään yhteiskunnassa. Toisinaan hän osoittaa, että naisille asetetaan selkeästi miehiä korkeampia vaatimuksia, sillä heitä ei mielletä mahdollisen väkivallan aiheuttajiksi vaan pikemmin uhreiksi. Tämä puolestaan johtaa kahdenlaisen normin rikkoutumiseen: yhtäältä syytetty nainen rikkoo oikeudellisia normeja, mutta toisaalta hän rikkoo yhteiskunnallisia normeja. Venäjällä katsotaan edelleen, että nainen voi toteuttaa itseään lähinnä olemalla äiti, onnistumalla avioliitossa ja huolehtimalla perheestään. Siksi vankeudesta tulee naisille raskas koettelemus (Omeltšenko 2012; Sarytševa 2017). On kuitenkin syytä huomata, että Venäjä on muiden maiden tapaan vähitellen uudistamassa lainsäädäntöä ja toimeenpanemassa käytännön suosituksia, jotka helpottavat naisten sopeutumista yhteiskuntaan.

Esseen empiirisen perustan muodostavat kansainvälisen hankkeen yhteydessä kerätyt raportit ja tiedot vankilasta vapautuneiden naisten yhteydenotoista Pietarissa toimiviin avustusjärjestöihin. Pohjoismaiden ja Venäjän välillä toteutettiin vuosina 2018–2019 naisvankien sosiaalista integraatiota koskeva yhteistyöhanke, jota rahoitti Pohjoismaiden ministerineuvosto ja jonka toteutti Helsingin yliopiston Pohjoismaiden tutkimuksen keskus CENS³. Hankkeen tavoitteena oli luoda Pohjoismaihin ja Venäjälle yhteinen asiantuntijoiden verkosto. Verkoston ansiosta tutkijat, erilaiset toimijat, virastot ja kansalaiset saattoivat

vaihtaa keskenään uusimpia kokemuksia. Kuntoutus on keskeinen osa vankien yhteiskuntaan sopeutumista. Tästä huolimatta pohjoismaiset asiantuntijat törmäsivät entisten vankien kuntoutuksen yhteydessä samoihin asumiseen, terveyteen, taloudelliseen tilanteeseen, sosiaalisiin suhteisiin ja työllistymiseen liittyviin ongelmiin.

Sanotaan, että vankila peilaa yhteiskuntaa. Analyysini perustuu Douglass C. Northin (1990) luokitteluun, jossa yhteiskunnan kehitykseen vaikuttavat tapajärjestelmät jaetaan neljään päätyyppiin: oikeusnormeihin, organisaatiomuotoihin, oikeudenkäyttöön ja käytösnormeihin.

Venäjän lainsäädäntö yhteiskuntaan sopeuttamisesta vankeuden jälkeen

Yleisellä tasolla ymmärretään hyvin, että vankien palaaminen lainkuuliaiseen elämään on hyväksi koko yhteiskunnalle, minkä vuoksi monet maat näkevät paljon vaivaa heidän sosiaalisen uudelleensopeutumisensa eteen. Venäjän lainsäädännön tasolla tällaisia käytänteitä on ollut olemassa suhteellisen pitkään. Vuonna 2006 Venäjällä vahvistettiin ohjeistus avunannosta tuomituille sekä tämän tukemisesta työelämässä ja arjessa (Venäjän oikeusministeriön määräys 13.1.2006) ja vuonna 2008 hallitus hyväksyi määräyksen vuoteen 2020 jatkuvasta pitkän aikavälin sosioekonomisesta kehityskonseptista (Venäjän hallituksen määräys 28.9.2008).

Rangaistuslaitoksessa tehtävän työn lisäksi psykologisella neuvonnalla on ratkaiseva rooli uuteen elämään valmistauduttaessa. Vankeusrangaistuksen aikana tukea sosialisointiin tarjoavat yhteiskunnalliset valvontakomissiot ja voittoa tavoittelemattomat yhteiskunnalliset järjestöt. Ajankohtaista tietoa maailman tapahtumista vankilan ulkopuolella on mahdollista saada osallistumalla vapautumista edeltävään valmennukseen. Myös vankilan työntekijät avustavat vankeja työn ja asunnon löytämisessä. Tällainen valmennus aloitetaan vähintään puoli vuotta ennen vankeusrangaistuksen päättymistä. Tällä hetkellä Venäjällä on ryhdytty yksittäisiin toimenpiteisiin entisten vankien sosiaalisen sopeutumisen tukemiseksi sosiaalipalveluiden perustan määrittävän lain mukaisesti (Venäjän federaatiolaki 28.12.2013). Sosiaalisen avun tarjoaminen vankilasta kotiutuville naisille perustuu sosiaalipalveluiden henkilökoh-taisiin ohjelmiin seuraavanlaisille ryhmille: naisille, jotka ovat vaikeassa elämäntilanteessa; perheille, jotka ovat vaikeassa elämäntilanteessa ja (tai) uhkaavassa sosiaalisessa tilanteessa; niille, joilla on alaikäisiä lapsia; HIV-positiivisille kansalaisille ja heidän perheenjäsenilleen sekä päihderiippuvuudesta kärsiville.

Sosiaalisen kuntoutuksen järjestäminen vankilasta vapautuneille

Rangaistuslaitoksissa suoritetusta kuntoutuksesta ja valmennuksesta huolimatta suurin osa entisistä vangeista kokee yhteiskuntaan sopeutumisen vaikeaksi. Maailmalta saatujen kokemusten perusteella vankilasta vapautuneiden sosiaalisen kuntoutuksen kannalta tärkeimpiä toimenpiteitä ovat tilapäisen asunnon tarjoaminen vapautuneille, taloudellisen tilanteen tukeminen työnhaun aikana, alkoholi- ja huumeriippuvuuden hoito sekä apu koulutuksen saamisessa. Venäjällä vankilasta vapautuneet saavat sosiaalista kuntoutusta julkisen ja yksityisen sektorin terveyskeskuksista sekä kansalaisjärjestöistä. Yksityiset terveyskeskukset rahoittavat sosiaaliset palvelunsa kilpamenettelyn kautta saaduilla presidentin apurahoilla (Bjulleten 2020). Joillakin alueilla (mm. Lipetskin alueella ja Sahan tasavallassa) entisiä vankeja tuetaan tarjoamalla heille työpaikkoja. Oikeusministeriön mukaan FSIN:n alueellisten yksiköiden ja resosialisointiin osallistuvien toimijoiden välillä vuonna 2019 tehtiin kuitenkin vain 17 sopimusta jatkuvan työpaikkojen tarjonnan turvaamiseksi (Šepeleva 2019). Sosiaalista

kuntoutusta, mukauttamista ja työllistämistä sisältäviä ja vankilasta vapautuneille suunnattuja kehitysohjelmia oli saatavilla vain 32 federaatiosubjektissa, eli hieman useammassa kuin joka kolmannessa. Pääsääntöisesti vain alle kolmannes vapautuneista sai apua, mikä saattaa jossain määrin johtua entisten vankien omista kielteisistä asenteista.

Alueellisten hallintojen lisäksi kolmannen sektorin järjestöt tukevat suuresti resosiaisaatiomuotojen saavutettavuutta. Nämä järjestöt saavat kilpailun kautta rahoitusta Venäjän presidentin rahastosta. Pietarissa ja Leningradin alueella vankeusrangaistuksen kokeneiden naisten kanssa työskentelevät järjestöt korostavat raporteissaan naisten muodostavan erityisen, yleensä työkykyisen sosiodemografisen ryhmän, joka on yksi haavoittuvimmista ja syrjityimmistä yhteiskuntaryhmistä. Vankilasta vapautuneet naiset kokevat yhteiskunnassa kaksinkertaista syrjintää sukupuoleensa ja kärsimäänsä tuomioon perustuen. Tämä voi tuottaa lisää ongelmia työn ja asunnon haussa sekä aiheuttaa psyykkistä kuormitusta. Kaikista saavutettavimpia järjestöjen tarjoamista tuen muodoista ovat psykologinen ja oikeudellinen neuvonta.

Pietarissa toimiva ihmisoikeusjärjestö Enlightenment on listannut keskeisimpiä vaikeassa elämäntilanteessa olevien naisten kokemia ongelmia aikavälillä 1.8.–1.12.2018 tulleiden yhteydenottojen pohjalta. Työllistymisessä ja ammatin saamisessa ongelmia on kokenut 86 % vastaajista; perheväkivaltaa 48 %; perheenjäsenten ja läheisten päihderiippuvuutta 86 %; asunnon puutetta 43 %, terveydentilaan liittyviä ongelmia (mm. HIV) 37 %; vanhempi-lapsisuhteen rikkoutumisen 27 % ja huumeriippuvuutta (ml. remissiovaihe) 26 %. Tällä aikavälillä vastaanotettiin 38 yhteydenottoa vankilasta vapautuneilta naisilta. Koulutus toteutettiin sen pohjalta, minkä ongelman asiakas ilmoitti yhteydenotossaan omalla kohdallaan ensisijaiseksi. Tavallisesti ongelmia oli muutamia. Asiakkaiden yhteydenottojen ja Enlightenment-järjestön konsultaatioiden pohjalta havainnoitiin, mitkä psyykkiset ongelmat olivat vankilasta vapautuneilla naisilla yleisimpiä, ja näitä olivat: alhainen motivaatio avun hankkimiseen (98 %), tiedon puute saatavilla olevista avun muodoista (67 %), pelko ottaa yhteyttä viranomaisiin ja järjestöihin (64 %), pelko ja huoli entisten vankien kokemasta leimautumisesta ja syrjinnästä (56 %), kyvyttömyys tiedon hankintaan (48 %) ja riittämättömät viestimistaidot (36 %).

Naisten saattaa myös olla vaikeaa sopeutua yhteiskuntaan, jos he ovat joutuneet parisuhdeväkivallan tai raiskausten uhreiksi tai ajautuneet prostituutioon. Kaikki tämä täytyy ottaa huomioon juuri tälle kohderyhmälle suunnatuissa ohjelmissa. Lisäksi naiset tarvitsevat usein lisäapua ja neuvontaa, koska heillä voi olla huollettavanaan alaikäisiä lapsia, joista he ovat joissain tilanteissa vastuussa yksin.

Yhteiskuntaan sopeutuminen käytännössä

Projektin kuluessa haastateltiin myös järjestötyöntekijöitä, jotka auttavat vankilasta vapautuneita naisia käytännön asioissa. Yksi haastatelluista Inessa Presnova työskentelee pietarilaisessa Venäjän valtion rahoittamassa naisten kriisikeskuksessa. Hän johtaa siellä osastoa, joka on erikoistunut vaikeassa elämäntilanteessa olevien naisten sosiaaliseen uudelleensopeutumiseen. Presnova kertoo:

Naisille työsiirtola on raskaampi kokemus kuin miehille. Miesten portilla jonottaa vaimoja ja äitejä vierailupäivinä: he ovat tulleet tapaamaan vankilassa istuvaa miestänsä tai poikaansa, ja heillä on mukanaan laukut täynnä tuliaisia. Naisten työsiirtolan porteilla ei sen sijaan näy ketään. Jos nainen joutuu vankilaan, hänen miehensä eroaa, ja lapset anne-

taan sukulaisten huollettaviksi. Kaikki yhteydet katkeavat. Naisvanki kärsii tuomiotaan ja yrittää olla ajattelematta tulevaisuutta.

Tämän takia Presnovan mielestä on erittäin tärkeää vakuuttaa nainen jo vankilassa siitä, että hän voi saada kuntoutusta ja mahdollisesti myös apua valtiolta tai kansalaisjärjestöiltä. Kriisikeskuksen työntekijät käyvät vetämässä valmennuksia Sablinossa sijaitsevassa Leningradin alueen ainoassa naisten työsiirtolassa. Valmennuksissa opitaan, kenen puoleen vapaudessa voi tarpeen tullen kääntyä ja mitä papereita täytyy hoitaa kuntoon. Keskuksen auttavalta puhelinlinjalta voi varata vastaanottoajan psykologille, psykoterapeutille, sosiaalityöntekijälle tai juristille.

Koska Venäjän valtio ei tarjoa järjestelmällistä apua vapautuneille vangeille, osa taakasta lankeaa sosiaalista sopeutumista tukevien keskustusten harteille. Nämä keskustukset ovat yleensä ensimmäinen käyntikohde niin miehille kuin naisillekin, kun he vankilasta päästyään etsivät asuntoa, ruokaa ja töitä. Naisia asiakkaista on yleensä enintään 10–15 prosenttia (Rubnikovitš 2018). Se, että naiset eivät käytä keskustusten palveluja, ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että he onnistuisivat järjestämään elämänsä kuntoon. Heitä vain ei nähdä.

Entisten naisvankien käyttäytymisnormit

Vankilasta vapautuminen etenkin pitkän tuomion jälkeen on kuin muutto ulkomaille. Vapautumisen jälkeen on paljon asioita hoidettavana: täytyy löytää asunto ja työpaikka, luoda ammatillisia ja henkilökohtaisia suhteita, uusia henkilöllisyystodistuksia, taistella byrokratiaa vastaan, sopeutua muuttuneisiin hintoihin ja opetella taloudenhallintaa sekä uudelleenrakentaa identiteettiä. Lisäksi joutuu törmäämään toisten ihmisten ymmärtämättömyyteen ja epäluottamukseen. Erityisesti tämä koskee naisia, jotka menettävät taloudenhoitotaitonsa jo 2–3 vuodessa. Enlightenment-järjestön yhteydenottojen pohjalta teettämä analyysi osoittaa myös, että vankilasta vapautuneiden naisvankien perheet suhtautuvat negatiivisesti heidän kotiintalutukseensa. Yleensä kukaan ei odota heitä kotona. Kysymys äitien ja lasten jälleenkemmisestä ansaitsee erityistä huomiota. Naisten vankilan jälkeinen elämä noudattaa yleensä yhtä kolmesta seuraavasta skenaariosta.

Ensimmäiseen skenaarioon liittyy tilanteen tuoma epävakaus ja riski. Se on tyypillinen epäitsenäisille, mutta vailla tukea jääneille naisille. Tähän ryhmään kuuluvat naiset pelkäävät tulla leimatuiksi ja salaavat rikollisen menneisyytensä. Usein he myös kiinnostuvat vain vähän ammattitaitoa vaativasta työstä ja joutuvat muuttamaan paikasta toiseen ilman pysyvää työpaikkaa. Ryhmän naiset ovat sosiaalisesti syrjittyjä ja heidän on vaikeaa solmia uusia suhteita. Jos he saavat apua ystäviltaan tai perheeltään (esimerkiksi työnhaussa), he voivat sopeutua ja palata normaaliin elämään paljon nopeammin. Sen sijaan kriisitilanteessa, kuten työpaikan menettämisen, terveysongelmien tai perhekonfliktin takia he voivat jälleen päätyä riskiryhmään.

Toisen ryhmän muodostavat naiset, jotka onnistuvat käyttämään vankilakokemustaan hyväksi yhteiskunnallisesti hyödylliseen työhön, kuten asianajoon, ihmisoikeuksien puolustamiseen, sosiaalityöhön, taiteisiin jne. Tämän ryhmän naiset eivät pidä kokemustaan esteenä eivätkä yritä peitellä rikollista taustaansa. He tarjoavat apua muille samankaltaisessa tilanteessa oleville, minkä seurauksena he tuntevat voivansa toteuttaa itseään sekä henkilökohtaisessa että sosiaalisessa mielessä.

Kolmanteen ryhmään kuuluvat naiset, joilla ei vapautuessaan ole omaisuutta ja he ovat menettäneet yhteyden läheisiinsä. Ilman sosiaalipalveluiden tukea he saattavat päätyä asunnottomiksi ja ajautua prostituutioon. Tämän ryhmän naiset palaavat usein takaisin vankilaan.

Enlightment-järjestön asiantuntijat esittelivät skenaarionsa Pietarissa konsultaatioiden yhteydessä. Niiden johtopäätökset ovat samankaltaisia kuin Dvornikovalla (2019), joka tutki kahden vuoden ajan naisten yhteiskuntaan sopeutumisen muotoja vankeusrangaistuksen jälkeen Venäjällä. Hänen tutkimuksensa perustui naisten toiminnan seuraamiseen sosiaalisen sopeutumisen keskuksessa, minkä lisäksi hän tutki kansalaisaloitteiden roolia ja haastatteli 46 rangaistuksen kärsinyttä naista työskennellessään entisten vankien kanssa. Riittävä tuki on entisten vankien kohdalla välttämätöntä resosialisaation onnistumiseksi.

Riittämättömän tuki yhteiskuntaan sopeutumiselle

Vaikka Venäjällä tehdään toimenpiteitä vankeudesta vapautuneiden naisten resosialisaation edistämiseksi ja sitä koskevaa lainsäädäntöä sekä lainvalvontakäytäntöjä on olemassa, nämä ovat epäjohdonmukaisia, eikä toivottuihin tuloksiin uusintarikollisuuden vähentämiseksi ole päästy.

Women, Integration and Prison -raportissa (Cruells & Igareda 2005) puhutaan samankaltaisista ongelmista. Se perustuu tutkimukseen, joka käsittelee vankeudesta vapautuneita naisia kuudesta eri EU-maasta. Suurimmat tilanteeseen johtaneet syyt ovat sosiaalinen ja taloudellinen epävakaus, etenemismahdollisuuksien puute ja työttömyys sekä epäluottamus yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan. Venäjällä ongelma ei ole kuitenkaan pelkästään tämä, vaan maalla on lisäksi vain sille ominaisia ongelmia.

Venäjällä naisten rangaistussiirtolat on levitetty ympäri valtavaa maantieteellistä aluetta, minkä takia monet naiset suorittavat vankeusrangaistustaan tuhansien kilometrien päässä kotoa. Tämä johtaa usein siihen, että sosiaaliset suhteet ja perhesiteet katkeavat. Myöskään vankeja ja entisiä vankeja auttavat järjestöt eivät ole levittäytyneet Venäjällä laajalle. Osassa Venäjän alueista järjestöjä ei ole tarpeeksi, osassa niitä ei ole ollenkaan, eikä valtio aina tue kansalaisjärjestöjä niiden toiminnassa. Rangaistuslaitosten ja kansalaisjärjestöjen välillä on harvoin sopimuksia järjestelmällisestä yhteistyöstä. FSIN:n sisällä esiintyy kielteisiä näkemyksiä kansalaisjärjestöistä. Pietarin Eurooppalaisen yliopiston lainkäytön ongelmien instituutin asiantuntijoiden mielestä menestyksellinen vankien sopeutumista koskeva yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa vaatisi lakimuutoksia (Runova 2019). Käytännön ongelmana asiantuntijat pitävät sitä, että vapautuneille naisvangeille suunnatuilla työllistymisen sekä psykologisen ja sosiaalisen tuen ohjelmilla on riittämättömät rahalliset ja henkilöstöresurssit.

Vaikka Venäjä on Euroopan kärkeä naisvankien määrässä, siltä puuttuu instituutio, joka hoitaisi heidän vapautumisensa jälkeisiä vaikeuksia. Ehdonalaisen vapauden käyttöönotosta on keskusteltu jo vuosia tuloksetta. Joissakin maissa se ei ole pelkästään vankeuden jälkeisen valvonnan käytäntö, vaan myös yhteiskuntaan sopeuttamisen muoto. Tämän lisäksi tuomittuihin kohdistetaan usein viranomaisten valvontaa, joka vain rajoittaa heidän oikeuksiaan. Vankilasta vapautuneiden naisten, erityisesti HIV-positiivisten sekä äitien tukemiseksi on perustettava kokonaisvaltaisen tuen ohjelmia, jotka yhdistäisivät useamman tahon, kuten FSIN:n, lainvalvontaviranomaisten, sosiaali- ja terveydenhuollon voimavarat.

Valitettavasti yksikään maa ei ole toistaiseksi kyennyt kehittämään laajasti toimivia sopeuttamiskäytäntöjä. Yksittäisten maiden kokeilut ovat onnistuneet vaihtelevalla menestyksellä kontekstista ja rangaistusjärjestelmästä riippuen. Tämän vuoksi lähes kaikissa EU-maissa on

vuosi vuodelta vähemmän naisia vankilassa – muiden kuin vakavien rikosten kohdalla suositetaan muita rangaistusmuotoja kuin vankeutta. Venäjä on uudistanut rikosseuraamuslaitostaan yli 20 vuoden ajan, mutta sukupuolten tasa-arvon edistämiseen ja lain kanssa ristiriidassa olevien naisten ja tyttöjen oikeuksien suojeluun on kiinnitetty vielä liian vähän huomiota.

Esseen ovat kääntäneet venäjistä suomeen Helsingin yliopiston Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelman opiskelijat Maria Erkkilä, Emma Konsti, Jessica Pospelova ja Alisa Piipponen.

Viitteet

- 1 SIZO on tutkintovankila, johon rikoksesta epäillyt, syytetyt, tutkinnanalaiset ja äskettäin tuomitut sijoitetaan.
- 2 Lyhyt esittely Venäjän rikosseuraamusjärjestelmästä: <https://fsin.gov.ru/structure/inspector/iao/statistika/Kratkaya%20har-ka%20UIS/>
- 3 *Nordic-Russian Co-operation for the Social Integration, Prevention of Marginalisation, and Human Rights Protection for Female Prisoners* -hanke: <https://www2.helsinki.fi/en/researchgroups/centre-for-nordic-studies/nordic-russian-co-operation-for-the-social-integration-prevention-of-marginalisation-and-human-rights-protection-for-female-prisoners>

Lähteet

- Barberet, Rosemary L. (2014), *Women, crime and criminal justice: A global enquiry*. London: Routledge.
- Bjulleten Upolnomotšennogo po pravam tšeloveka v rossijskoi Federatsii (2020), Glavnaja tema / Resosializatsija osuždennyh i lits, osvobodivšihsja iz mest lišenija svobody 8, 228.
- Boppre, Breanna, Mieth, Terance D., Troshynski, Emily & Salisbury, Emily (2021), Cross-national differences in women's imprisonment rates: exploring the conditional effects of gender inequality and other macro-level factors. – *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 45:2, 139–157, <https://doi.org/10.1080/01924036.2019.1675181> (Tarkistettu 28.9.2022).
- Cardi, Coline & Pruvost, Geneviève (eds.) (2012), *Penser la violence des femmes*. Paris. <https://doi.org/10.3917/dec.cardi.2012.01>
- Cruells, Marta & Igeda, Noelia (ed.) (2005), *Women, Integration and Prison. An analysis of the sociolabour integration processes of women prisoners in Europe*. Barcelona.
- Dvornikova, Tatjana (2019), Strašno vyhodit. Kak živut ženštšiny posle osvoboždenija iz mest lišenija svobody i potšemu mnogie iz nih vozvraštšajutsja obratno. – *Takie dela*. <https://takiedela.ru/2019/04/strashno-vykhodit/> (Tarkistettu 6.6.2022).
- Fahmy, Chantal, Griecius, Matthew, Chamberlain, Alyssa W. & Wallace, Danielle (2021), Prison Visitation and the Likelihood of Post-Release Employment. – *Crime & Delinquency* 68:12. <https://doi.org/10.1177/00111287211022631>

- Graham, Hannah (2016), *Rehabilitation Work: Supporting Desistance and Recovery*. London: Routledge.
- Gusarov, Pavel (2018), Resotsializatsija i adaptatsija osuždenykh: problemy i perspektivy penitentsiarnoi sistemy v Rossii. – *Molodoi utšenyi* 22, 270–273.
- Hamadišin, Daufit (2011), Retsidiv ili resotsializatsia. – *Vedomosti UIS (Upravlenie ispolnenija nakazaniy)* 3, 2–7.
- Kennedy, Daniel & Kerber, August (1973), *Resocialization: An American Experiment*. New York: Behavioral Publications.
- Kosovskij, Vladislav (2019), Problemy resotsializatsii lits, osvobodivšihsja iz mest lišeniya svobody. – *Teorija i praktika obštšestvennogo razvitija*. <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-resotsializatsii-lits-osvobodivshihsja-iz-mest-lišeniya-svobody>.
- Kruttschnitt, Candace and Bijleveld, Catrien (eds.) (2015), *Lives of incarcerated women: An international perspective*. London: Routledge.
- Kulikov, Vladislav (2022), Za tri goda likvidirovano 90 SIZO i kolonij. – *Rossijskaja gazeta*. 1.3.2022. <https://rg.ru/2022/03/01/za-tri-goda-likvidirovano-90-sizo-i-kolonij.html> (Tarkistettu 6.6.2022).
- North, Douglass C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Omeltsenko, Jelena (2012), *Do i posle tjurny: zenskie istorii*. Sankt-Peterburg: Aletejja.
- Rodermond, Elanie, Van De Weijer, Steve, Rosenkrantz Lindegaard, Marie, Bijleveld, Catrien, Slotboom, Anne-Marie & Kruttschnitt, Candace (2022), Out of prison, out of crime? The complex interplay between the process of desistance and severe resource disadvantages in women's post-release lives. – *European Journal of Criminology*. <https://doi.org/10.1177/14773708221097667>.
- Rubnikovitš, Marina (2018), Ispravlennomu verit: možno li vernutsja v obštšestvo s zony. – *Izvestija*. <https://iz.ru/814253/mariia-rubnikovich/ispravlennomu-verit-mozhno-li-vernutsia-v-obshchestvo-s-zony> (Tarkistettu 24.1.2022).
- Runova, Ksenija (2019), *Sotsialnaja podderžka bivših osuždjonnykh v Rossii: analitičeski obzor*. Sankt-Peterburg: Institut problem pravoprimerenija pri Jevropeiskom universitete v Sankt-Peterburge.
- Salahova, Valentina & Mitina, Tatjana (2016), Problema resotsializatsii ugovolno-inspolnitelnoi sistemy Rossii. – *Vlast* 24:9, 117–121.
- Sarytševa, Natalia (2017), Problemy resotsializatsii i adaptatsii ženštšin, osuždenykh k lišeniju svobody. – *Probely v rossijskom zakonodatelstve* 3, 350–351.
- Šepeleva, Olga (2019), Prestuplenie i nakazanie: tštó delat s rossijskimi tjurmami. *Tsentr perspektivnykh upravitičeskykh rešenij* (TsPUR). <https://civil-forum.ru/news/obshcherossiyskiy-grazhdanskiy-forum-i-komitet-grazhdanskikh-initsiativ-predstavlyayut-doklad-prestu.html> (Tarkistettu 24.1.2022).
- Sheely, A. (2020), Criminal justice involvement and employment outcomes among women. – *Crime & Delinquency* 66:6–7, 973–994.
- Steiner, Benjamin et al. (2015), Examining the effects of residential situations and residential mobility on offender recidivism. – *Crime & Delinquency* 61, 375–401.
- United Nations Rules for the treatment of women prisoners and non-custodial measures for women offenders (the Bangkok Rules), (2011). G.A. Res. 65/229, annex, adopted Dec. 21, 2010, U.N. Doc. A/Res/65/229. Penal Reform International 2013. <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/10/PRI-TIJ-Guidance-Document-on-Bangkok-Rules-October-2013.pdf>.
- Venäjän federaation rangaistuslaitoksen (FSIN) viralliset internetsivut. Kratkaja karakteristika ugovolno-ispolnitelnoi sistemy Rossijskoi Federatsii. Ofitsialnyi sait Federalnoi služby ispolnenija nakazaniy (FSIN Rossii): <https://fsin.gov.ru/structure/inspector/iao/statistika/Kratkaya%20harka%20UIS/> (Tarkistettu 6.6.2022).
- Venäjän federaation oikeusministeriön määräys 13.1.2006 N 2 (muutettu 8.9.2006). Ob utverždenii Instruksii ob okazanii sodejstvija v trudovom i bytovom ustrojstve, a takže okazanii pomoštši osužennym, osvobožаемым ot otbyvanija nakazaniya v ispravitelnykh utšreždenijah ugovolno-ispolnitelnoj sistemy. <https://base.garant.ru/12144685/> (Tarkistettu 6.6.2022).
- Venäjän federaation hallituksen määräys 17.11.2008 N 1662-p. O Kontseptsii dolgosrotnogo sotsialno-ekonomitičeskogo razvitija Rossijskoj Federatsii na period do 2020 goda. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82134 (Tarkistettu 6.6.2022).

- Venäjän federaatiolaki 28.12.2013 N 442-FZ. Ob osnovah sotsialnogo obsluživanja graždan v Rossijskoi Federatsii (s izmijenijami i dopolnenijami) <https://base.garant.ru/70552648/> (Tarkistettu 6.6.2022).
- Walmsley, Roy (2015), World female imprisonment list, 4th ed. London: King's College London, International Centre for Prison Studies. <https://www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data>.
- Walmsley, Roy (2018), World Prison Population List. Twelfth edition. London: King's College London, International Centre for Prison Studies. https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/wpppl_12.pdf (Tarkistettu 6.6.2022).
- Walmsley Roy (2019), Russia's falling prison population. The World Prison Brief. <https://www.prisonstudies.org/news/russia%E2%80%99s-falling-prison-population> (Tarkistettu 6.6.2022).
- World Prison Brief data. Highest to Lowest – Prison Population Total: https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total?field_region_taxonomy_tid=14 (Tarkistettu 6.6.2022).
- World Prison Brief data. Russian Federation: <https://www.prisonstudies.org/country/russian-federation> (Tarkistettu 6.6.2022).